

KÜRESELLEŞME, BEDEN VE ŞİZOFRENİ

Prof. Dr. Sezgin KIZILÇELİK

Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi.

Son yıllarda entelektüellerin üzerine en fazla söz söylediği küreselleşme, dünyanın en sorunlu yanına vurgu yapmakta ve onun durumunu betimlemektedir. Ancak, küreselleşme konusunda müthiş bir anlama ve yorumlama karmaşası yaşanıyor. Çağımızın moda söylemi ve gündem sözcüğü küreselleşmeye farklı anlam yüklemeleri yapılıyor. Çünkü, öyle bir dünyada yaşıyoruz ki, her şey birbirine karıştırılıyor ve gerçekler gerçekdışı gibi sunulmaya çalışılıyor.

Küreselleşme, Batı dünyasının sosyal, ekonomik, politik ve kültürel temelleri olan kapitalizm ve emperyalizmin yeni adıdır. Küreselleşme, kapitalizmle yaşıttır ve onunla eş anlamlıdır, dolayısıyla iddia edilenlerin tersine yeni bir süreç değildir. Küreselleşme, 16. yüzyılda temellenen, ancak 19. yüzyılda dünya toplumlarına önemli ölçüde nüfuz eden kapitalizmin, günümüzde yerküreyi kaplaması ve dünyanın tamamına yayılmasıdır. Küreselleşmenin öznesi, Amerika ve Avrupa Birliği'dir. Küreselleşme, onların çıkarları doğrultusunda, dünyayı küçülten, ekonomi, politika ve kültür gibi ana öğeleri ulus-devlet üstü bir noktaya taşıyan, toplumlar üzerinde denetim kuran ve özellikle Batı-dışı mazlum toplumları tarih sahnesinden yok etmeye çalışan bir süreçtir. Kısaca, küreselleşme bütün toplumları yakından ilgilendiren ve insanlığın başına büyük belalar açan yeni kapitalizmdir (Kızılçelik, 2003: 148). Giddens'in dünya çapındaki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması süreci olarak tanımladığı küreselleşme, bir gerçekliktir ve sonuçları her yerde kendisini hissettirmektedir. Küreselleşme, sadece "orada", bireyden uzak yerlerde olan şeylerle ilgili değildir, aynı zamanda o, "burada" fenomeni olup, dünyadaki bütün insanların yaşamlarının mahrem ve kişisel yönlerini etkilemekte ve bütün toplumları dönüştürmektedir (Giddens, 1994: 62; 2000a: 20-24; 2000b: 45).

Küreselleşme, kapitalizmin dönüm noktalarından biridir. Bu dönüm noktaları; kapitalizmin ve Avrupa'nın yerküreyi kuşatmasının sonucu olan modern kutuplaşmanın eşzamanlı doğumu, merkantilist geçiş döneminin bitişi, Sovyetizmin sonu ve yeni bir küreselleşme aşamasının başlangıcıdır. Küreselleşme, 19. yüzyıl vahşi kapitalizminin restorasyonudur, laissez faire ideolojisi ve politikasının zaferidir. Küreselleşme, dünyanın yeni liberal değerlerle beslenen ekonomik, sosyal, kültürel ve ideolojik sürecidir. Küreselleşme, sermayenin Batı'da, özellikle Amerika'da birikmesine kaynaklık eden, dünya ölçeğinde kaosa, eşitsiz gelişmeye ve kutuplaşmaya yol açan bir süreçtir (Kızılçelik, 2001; 2002; 2003).

Kısaca, küreselleşme, kapitalizmin günümüzdeki boyutu ve görünümü, onun dünyaya dağılıp yayılması, esnemesi, dünyayı kuşatması ve en ileri aşaması olan emperyalizmin yeni adıdır.

Günümüzde küreselleşme adı altında kendisini kamufle eden kapitalizm, esas olarak *insandan ziyade sermaye* ve *kârı* önemsemektedir. Kapitalizmde amaç sermayeyi mümkün olduğunca arttırmaktır. Bunun için de insanın emeğinin sömürülmesi, onun kendisine, işine, çevresine ve topluma yabancılaştırılması, ayrıca fiziksel olarak çöküntüye uğratılması ve *bedenin*in tahrip edilmesi oldukça önemsenir. Kapitalizmin temel dayanağı olan sermaye, özü itibarıyla, "ölü emektir ve ancak vampir gibi canlı emeği emmekle yaşayabilir, ve ne kadar çok emek emerse, o kadar çok yaşar" (Marx, 1986: 247). Artı-değeri arttırmaya yönelik olarak duyduğu aşırı hırs nedeniyle sermaye, insanları zor koşullar altında çalışmaya zorlayarak, onların gerçek yaşam süresini kısaltmakta ve buna karşın onların üretim sürelerini uzatmaktadır. Eş deyişle, kapitalist üretim tarzı, insanın çalışma süresini uzatan, buna karşın onun yaşama süresini azaltan bir sistemdir. Sermaye bunu doğal bir hakkı olarak görür ve emekçinin bedeninin tahrip edilmesinin koşullarını yeniden üretir.

Yine, kapitalizmin varlığı, üretilen metallerin satılmasına bağlıdır. Bunun için de kapitalizm, insanları, sürekli olarak tüketime yönlendirir. Kapitalizmin biçimlendirdiği sistemde insanlar *aşırı derecede tüketen obur yaratıklar* olarak görülür. Hatta, kapitalizme bedeni oburlaştırma tasarımı da denebilir. Kapitalizm, yarattığı *tüketim kültürü* sayesinde insanları oburlaştıran bir sistemdir.

İşte, çağımızda bedenin önemli bir öğe haline gelmesi, kapitalizmin bu mantığı ve doğasının bir sonucudur. Çünkü, kapitalist üretim biçimi öncesi beden çok önemsenen bir şey değildi. Sözelimi, Ortaçağda beden sürekli bir biçimde aşığılanmıştı. Hatta Büyük Gregorius bedeni, "ruhun şu iğrenç giysisi" olarak adlandırmıştı. Saint Louis Joinville ise bedene dair şöyle demişti: "İnsan öldüğünde şu beden cüzamından kurtulur" (Goff, 1999: 282-283). Yine, Ortaçağ insanların örnek aldığı keşişlerin çile uygulamalarında da beden sürekli aşığılanan bir şeydi. Bilindiği üzere, *ermişler* için kir büyük bir erdemdi. Ortaçağın dinsel motifleri ve manastır kuralları, banyo ve temizlik bakımlarını, lüks ve rahat kabul ederek en aza indirmişlerdi (Goff, 1999: 283).

Deleuze ve Parnet'in (1990: 78), "fizikî, biyolojik, psikik, sosyal, fiilî olabilirler, bunlar daima gövdedirler veya derlemedirler" dediği *bedenler*, kapitalizmle birlikte önemsenmeye başlanmıştır. Küreselleşmenin eski adresi olan kapitalizm, tüketim ve gösteriş üzerine kurulu olduğu için bedeni önemsemmiştir.

Küreselleşme kültürü, bedenın haz almasına dayalıdır. Beden, duyarlılığı yüksek ve tavında bir haz aracıdır. Bu haz, cinsel, midesel ve fiziksel egzersizden alınan hazları içermektedir. Artık, tartışmasız *özel mülk* olan beden, heyecan verici, büyüleyici, çıldırtıcı ve mest edicidir (Bauman, 2001: 157-159).

Baudrillard'ın (2001: 29) da bildirdiği gibi; "Hazza çağrı ve hap çağında yaşıyoruz." Kapitalizmin dünyaya yayıldığı çağımızda ana sloganlardan birisi, *her şeyden zevk al ve sürekli olarak yedir*. Antikite filozoflarından, Sokrates'in öğrencisi Aristippos, "Her varlık hazzı arar ve elemnden kaçır, haz sadece kendisi için istenir" (Aktaran; Hançerlioğlu, 1985: 36) sözünü sanki, küreselleşme çağı için söylemiş. Küreselleşen dünyanın insanı, yaşamdan haz almak için uğraş veriyor, yaşamın anlamını haz almakla özdeşleştiriyor, adeta bir şeyler yeme ve tat alma peşinde koşuyor.

Kapitalizm, özünde, haz üreten bir haz makinesidir. Deleuze ve Guattari'nin dediği gibi, kapitalizmle birlikte, insan bedeninin her organı bir makineye dönüşmüştür: yeme- makinesi, anal-makine, konuşma-makinesi ve nefes alma-makinesi gibi (Işık, 1996: 38-39). Bauman'ın (1999: 95), "Kendini kötü hissediyorsan ye! Kurtuluşa giden yol gırtlaktan geçir; tüket ve kendini iyi hisset" sözü, tüketim merkezlerinin birer tapınma yerleri ve eğlence mekanları haline geldiği günümüz dünyasını ne kadar doğru açıklıyor, değil mi?

Tüketim kültürünün başat olduğu günümüz toplumlarında beden öne çıkan bir alandır (turner, 1996). Sözelimi, günümüzde en çok satan kitap listelerinde *yemek kitapları* ile *diyet/zayıflama kitapları* ilk sıralarda yer alırlar. Fakat yemek kitapları, sıradan yemek kitapları değildirler; en rafine, egzotik, başka dünyalardan, özel, titiz ve müşkülpesent tariflerden oluşan koleksiyonlardır. Yemek kitapları, genellikle, bireylerin daha önce hiç tatmamış olduğu tatları ve yemek türlerini içermektedir. Diyet/zayıflama kitapları ise, yemek kitaplarının vermiş olduğu yemek tariflerine göre beslenen insanların nasıl zayıflayabileceklerinin talim ve özveri reçeteleriyle doludur (bauman, 2001: 162). Burada amaç, bedenın sağlıklı ve güzel görünümüdür.

Küreselleşmenin pompaladığı kültürel öğelere baktığımızda, bedenın güzelliği, temiz görünümü ve düzgünlüğü esas alınmaktadır. Bu bağlamda küreselleşme zihniyetinin egemen olduğu toplumlarda vücut bakım ve güzelleştirme merkezleri ile vücut geliştirme ve spor merkezlerinin çoğalması rastlantısal değildir.

Freud, 1930'da yayımladığı *uygarlığın huzursuzluğu* kitabında; uygarlığın temel ölçütleri olarak *güzellik*, *temizlik* ve *düzen*den söz etmişti. Freud, söz konusu metninde şöyle demiştir: "uygarlığın takdir etmesini beklediğimiz gereksizliğin güzelliği olduğunu hemen fark ederiz. Uygır insandan, doğada rastladığı güzelliği takdir etmesini ve nesnelere, el emeğiyle yapabildiği ölçüde, bu güzelliği üretmesini talep ederiz. Uygırılıktan beklediklerimiz bu kadarla da kalmaz. Temizlik ve düzen de görmek isteriz. Shakespeare'in stratford'daki babaevi önünde büyük bir gübre yığını bulunduğunu okuduğumuzda, o dönemde ingiltere'deki taşra kasabalarının kültürü hakkında pek olumlu şeyler düşünmeyiz. Viyana ormanı'nın yollarının atılmış kağıtlarla dolu olduğunu gördüğümüzde köpürür ve bunu -'uygar'ın karşıtı olan- 'barbarca' buluruz. Pisliliğin hiçbir türü uygırılıkla bağdaşmaz gibi gelir bize. Temizlik talebini insan bedenine de yayar, güneş kral'ın ne denli kötü koktuğunu işitince hayrete düşeriz; isola bella'da, napolyon'un sabah temizliği için kullandığı küçük hamam tasını görünce kafamızı sallırız. Hatta birinin tutup da sabun kullanmayı uygırılığın ölçüğü sayması bizi şaşırtmaz" (freud, 1999: 51).

Tüketim kültürü, modern toplumlarda, beden projesini toplum için bir genel etkinlik haline getirmiştir. Çağdaş toplumlar, bedeni adeta bir proje haline getirmeye yardım edecek düzenleyici inançlar ve uygulamaların bir şantiyesi haline gelmiştir. Günümüzde, özellikle tıp teknolojisi, transseksüel ameliyat ve estetik ameliyatı gibi yollarla insanların bedenleri yeniden yaratılmaktadır. Bu bağlamda, turner (2002: 281), "kontrol edilmiş beden hakkında konuşma tarzı olarak diyet fikri ve bedeni tıp, hukuk gibi 'kuralcı baskı kurumlarının' hedefi olarak düşünmeye odaklanmanın" öne çıktığını bildirmiştir.

Küreselleşmenin yeniden şekillendirdiği toplumlarda bireyler, bedenlerini zevk üretmek ve bedenlerinin yüzeyini bir cinsel sembolizm sistemi olarak geliştirmek için denetim altında tutmaktadırlar. Bireyler, özellikle bedeni, cinsellik üretmek için kontrol etmeye başlamışlardır. Bu bağlamda, küreselleşmenin kültürel kodları, doğrudan tüketimi ve üretilen nesnelere tüketimini sağlayacak bedenleri esas almaktadırlar.

Küreselleşmenin kültürü, kendisini medya aracılığıyla yaymakta, en çok da moda ve reklamı kullanmaktadır. Moda ve reklam, bireylere bedenlerini önemseme ve onu daha olumlu hale getirmek için çaba sarf etmeleri gerektiğini sürekli olarak anımsatmaktadır. Burada amaç, daha *yumuşak*, yani sertliği ve tepkiselliği törpülenmiş bir beden yaratmaktır, moda deyimle *light birey* inşa etmektir. "moda ve reklam tüm hatlarıyla yumuşak bir oto-erotik görüntü oluşturmaya ve bu görüntünün gelişmesini yönlendirmeye çalışmakta ve: vücudunuzdan siz sorumlu olduğunuza göre onunla ilgilenmek ve ona bakmak zorundasınız" (baudrillard, 2002a: 176).

Küreselleşmenin biçimlendirdiği dünyamızda beden, bir tüketim nesnesi durumuna gelmiş, özellikle başkalarını kışkırtıcı bir hal almıştır. Bu süreçte beden, bir nesne olarak eklemellenmiş parçalardan oluşan bir yapı durumuna getirilmiştir. Beden arızalı olan parçası değiştirilerek, ötekini erotik bakışına sunulan ve maddi değeri olan bir nesneye dönüştürülmüş, neredeyse bireyin bütün sermayesi haline gelmiştir. Burada amaç, bedenlerinden başka sermayesi olmayan insan tipi yaratmaktır.

Çağımızda bireyler kültürel sermayeden yoksun olduklarından dolayı bedensel sermayeleriyle ön plana çıkmışlardır. "Le mépris'de brigitte bardot aynada kendi vücudunu ayrıntılı bir şekilde incelerken, vücudunun her bir yanını ötekinin erotik bakışına sunmakta ve sonuçta bir nesne olarak vücut birbirlerine eklenmiş parçalardan oluşan bir bütün olarak sunulmakta ve erkek kahramana: 'beni bütünüyle seviyor musun?' diye sormaktadır" (baudrillard, 2002a: 178). Aynı şekilde banu alkan'ın sesinden ziyade -çünkü ses yok- vücudunu öne çıkararak okumaya çalıştığı "nere mi nere mi" sözlerinin sürekli tekrar edildiği şarkısının son yılların popüler şarkılarından biri olması gibi. Söz konusu şarkıda da, bedenın erotik olabilecek yönleri, şarkının sözlerini oluşturmaktadır.

O halde, küreselleşmeyle birlikte bedenın merkezi bir konum edinmesinin temel nedenlerinden birisi, "tüketim toplumunun hazcı yapısındaki temel nesnesinin beden olmasıdır. Bedenın daha güzel görünmesi, sağlığı ve kontrolü, modern tüketim toplumunun temel hedefi olarak ortaya çıkar" (ışık, 1998: 15). Artık, küreselleşen dünyada beden ve onunla ilgili durumlar (sağlık, hastalık, güzellik vb.) Birer meta konumundadır. Turner'ın (2001: 109) deyişle, "kapitalizmde sağlık, piyasada diğer metalar gibi bir meta haline gelmektedir."

Beri taraftan küreselleşmenin ekonomi politikası, bedenın görünümünü de iyiden iyiye bozmuştur. Başta amerika olmak üzere çoğu ülkenin en önemli problemlerinden birisi, *şişkoluktur*. Şişkoluk, küreselleşmenin tüketim kültürünün temel dayanaklarından birisi olan hapır-hupur tüketmenin ürünüdür. Şişkoluk, "insan vücudunu bir tür ortadan kaldırma yöntemine benzemektedir. Şişkoluk, normal vücut ölçülerini düzenleyen gizli kuralı ortadan kaldırmıştır" (baudrillard, 2002b: 22). Burada elbette tek tek bireylerin şişkoluğundan söz edilebileceği gibi küreselleşme sisteminin kendisinin şişkoluğundan da dem vurulabilir.

Küreselleşen dünyamızda beden o denli önemli hale gelmiştir ki, uygarlık ya da uygarlaşma dahi bireylerin uyuma biçimlerinden, sümükürme, tükürme ve yemek yeme biçimlerine kadar her şeylerinin değişmesi, kısaca bireylerin davranış ve alışkanlıklarının farklılaşması olarak ele alınmıştır (elias, 2000; 2002). Uygarlaşmış terimi, "insanların davranış ya da tavırlarının biçimini anlatır" (elias, 2000: 75). Elias (2002: 299), "uygarlaşma sürecinin insan davranışının ve hissedişinin çok belirli bir yöndeki bir değişimi olduğunu görüyoruz" demıştır. Çağımızda daha çok, bourdieu'nun (1996) *alışkanlıklar teorisinde* de (habitus teorisi) bildirdiği gibi; bireylerin yemek yeme alışkanlıkları, giyim-kuşamları, yaptıkları sporlar, hobileri ve görünüşleri bakımından birbirlerinden farklılaştığı konusu öne çıkmıştır.

Küreselleşmeyle birlikte insanın varoluş gerekçesi ve varlığının anlamı, onun tüketim gücüne ve potansiyeline endekli hale getirilmiştir. Artık, her şeyi düşünen, sorgulayan, tartışan ve eleştiren insan öznesi yerine nesne konumuna indirgenmiş *tüketen insan* öne çıkartılmıştır. Tüketme eylemini gerçekleştirecek olan ise bedenlerdir.

Küreselleşmenin pompaladığı tüketim kültüründe ya da frankfurt okulu'nun deyişle *kültür endüstrisinde*, insanın tüketen kısmı olan bedeni önem kazanmıştır. İnsanların gerçekleri görmesi, düşünmesi ve araştırması bir kenara itilerek onların ne kadar tüketebilecekleri tasarlanmaya başlanmıştır. Tüketim kültürü doğrudan bedeni hedef almış; insanın beynine ve ruhuna saldırmış; onun *şizofrenler* gibi gerçekliği görmesini engellemiştir. Küreselleşmenin kültürü sayesinde insan tahrip edilmiş, hiçleştirilmiş, sanallaştırılmış ve yozlaştırılarak yok edilmiştir.

Küreselleşmenin kültürel dinamiği konumundaki tüketim kültürü, insanları tüketici olarak görmeyi ve onları sürekli olarak aldatmayı sürdürmektedir. Tüketim kültüründe tek tipleştirme, sıradanlaştırma, standartlaştırma ve monotonlaştırma doruk safhaya çıkmıştır. Tüketim kültürü ya da kültür endüstrisi "insanlara cennet diye yine aynı günlük yaşamı sunmaktadır" (horkheimer ve adorno, 1996: 33). Küreselleşmenin yarattığı bu süreçte birey nesne konumuna itilmiş, şeyselleştirilmiş, baskı altına alınmış ve yok edilmiştir. Ayrıca, insanlar birbirlerinin yerine geçmiş, birer kopya olmuş ve sahteleşmişlerdir. İnsan, artık bir yanılısamadır, sanaldır, kurgudur, kuruntudur, yokluktur ve hiçliktir.

Küreselleşmeyle birlikte her şeyin standartlaştırılması ve yaşamın monotonlaştırılması ya da "*ortamın ayınlaştırılması*" (ritzer, 1998) süreci bireyi olumsuz yönde etkileyerek, adeta onun çöküşünü ve sonunu hazırlamış, onu sahte-birey ya da bir yanılısama haline dönüştürmüştür.

Küreselleşme düzeninde tüketici konumunda olanlar; işçiler, memurlar, çiftçiler, öğrenciler ve küçük burjuvalardır. "kapitalist üretim onları beden ve ruhlarıyla o şekilde içine alır ki, kendilerine sunulan şeylere hiç direnmeden kapılırlar" (horkheimer ve adorno, 1996: 22). Horkheimer'a göre "günümüzün toplumlarında insanoğlunun uyku saatlarının dışındaki hali ayrıntılarına varana dek düzenlenmekte olduğu için, gerçek bir kaçış, ancak uyumakla ya da delilik içinde olabiliyor. Ya da bir tür körelme ile, sessizlikle, edilginleşmeyle oluyor" (aktaran; jay, 1989: 309).

Küreselleşme çağında insanlar özne olmaktan çıkartılıp birer nesne/malzeme haline getirilmiş, kısaca şeysleştirilmiştir. Çünkü, küreselleşmenin hakim olduğu sistem, bireyi yok sayan ve özerk öznenin yitimini merkeze koyan totaliter bir sistemdir. Bu bağlamda toçqueville'in 1835'te yayımlanan *amerika'da demokrasi* adlı yapıtındaki saptaması çağımızı çok iyi bir biçimde açıklıyor: "uygarlık despotluğu da kendine göre kusursuzlaştırmıştır. Krallar zulmü adeta cisimlendirmişlerdi, bugünün demokratik cumhuriyetleri ise onu mânevi baskı şekline dönüştürüp, düşünceye hükmetmeye başlamışlardır. Mutlak yönetim altında ruhu sindirebilmek için insanlara işkence yapıldı, ama ne var ki, ruh bu darbelerden kurtulup onurla yücelirdi. Diktanın uygulandığı demokratik cumhuriyetlerde durum böyle değildir; onlar bedeni özgür bırakıp ruhu esir almaktan yanadırlar. Efendisi şimdi şöyle der: '*beden farklı*

düşünebilirsin, hayatını sürdürür, mallarının sahibi kalabilirsin ama bundan sonra halkın arasında bir yabancısın' (tocqueville, 1994: 101-102).

Benzer bir şekilde freud da, uygarlığın kısıtlayıcı yönlerine dikkat çekmiş, onun özellikle de cinselliğe ve saldırganlığa büyük kısıtlamalar getirdiğini bildirmiştir. Freud, uygarlık için *zorlama, tanzim, baskı* ya da *cebri feragat* ifadelerini kullanmıştır (bauman, 2000: 8-9). Kapitalist sistemde iktidar, bireyleri, teknik makineler aracılığıyla kullanmıştır (*makinesel kullandırma*), makineye dönüştürmüş ve *sosyal boyun eğmelerini* sağlamıştır (deleuze ve guattari, 1993: 87-88).

Küreselleşme sisteminde insan ruhu ve bedeni ile birlikte şeyleştirilmiştir. "insanların en mahrem tepkileri bile kendilerine kıyasla o kadar eksiksiz şekilde şeyleştirilmiştir ki, kendine özgü olma düşüncesi sadece en aşırı soyutluklarda yaşamaya devam etmektedir. Personality kavramı artık onlara parlak beyaz dişlerden ve koltuk altlarının terlememesinden, heyecan duymamaktan başka bir şey ifade etmemektedir" (horkheimer ve adorno, 1996: 62).

Küreselleşme çağında bireylerin yaşamının anlamı ve mutluluğu, tüketime bağlı hale gelmiştir. Birey, tüketiyorsa vardır, anlamlıdır ve mutludur, tüketmiyorsa yoktur, anlamsızdır ve mutsuzdur. Kısaca, küreselleşme çağı için *tüketiyorum, öyleyse varım* söylemi temel alınabilir. Descartes'in "*düşünüyorum, öyleyse varım*" ya da bunun tam tersi bir algılama olan marxistlerin "*varım öyleyse, düşünüyorum*" söylemleri/kavrama biçimleri, artık yok gibi. Bu, bireylerin dış dünyayla bağlarının kopması, kendi, dışındaki gerçekliklerle anlamlı bağıntı kuramaması ve gerçeklik duygusunu yitirmesi olduğu için tam bir *şizofreni* durumudur.

Küreselleşme çağı, kişilik bozulmalarının öne çıktığı şizofren çağıdır. Küreselleşmeyle birlikte kişiliğin sadece bir bölümü hastalığa yakalanmamıştır (*nevrozlar*), genel kişiliğin bozulması (*psikozlar*) söz konusudur. Kısaca, foucault'nun (2000a: 27-28) dediği gibi, ruhsal hastalıklar, kişilik bozulmalarının hacmine göre nevrozlar ve psikozlar olarak ikiye ayrılır. Şizofren durum ise psikozlar içine dahildir.

Şizofreni, ya da zihnin yarılması, insanın gerçeklerden uzaklaşarak, kendine özgü bir dünyada yaşadığı; düşünüş ve davranışlarda önemli bozukluklarla kendini gösteren bir rahatsızlıktır. Şizofrenlerde çağrışım zinciri gevşemiştir, konuşmaları kopuk kopuk ve tutarsızdır. Şizofrenler bir konu üzerinde tam olarak dikkatlerini toplayamazlar ve onlarda dikkatin seçiciliği bozuktur. Şizofrenlerin hareketleri, tepkisizliğe kadar gidebilir. Şizofrenler, üretken olamazlar ve dış dünyayla ilişkilerinde içlerine kapanırlar. Şizofrenlerde kendilik duygusu bozulur. Şizofrenler, kendi kimlikleri ve varlıklarının anlamını karıştırırlar (erkuş, 1994: 167-170).

Kapitalizmin günümüzdeki biçimi olan küreselleşme ile şizofreni arasında bağ kurmak mümkündür. Çünkü, şizofreniyi inceleyen psikanaliz de, insanlığın başına makro sorunlar açan kapitalizm de bunalımların sistemidir, ikisinin de varlığını sürdürmesi, bunalımlara bağlıdır. Eş deyişle, gerek psikanaliz gerekse kapitalizm, problemler, krizler ve olumsuzluklarla yaşarlar, bunalımlar onların yaşama iksiridir. "lucréce'in demiş olduğu gibi, 'iktidarların hastalıklı kişilere ihtiyaçları vardır ki, bunlar hastalıklarını sağlıklı kişilere geçirebilsinler' söylemi kapitalizm için de psikanaliz için de geçerlidir. Yani kapitalizm bunalımları ve çelişkileri sonucu yıkılacaktır tezi burada bir duvara toslar. ... Asla kimse çelişkiden ölmedi" (akay, 1990: 6). Kısaca, kapitalizm ve psikanaliz, bunalımlara gereksinim duyarlar. Örneğin, hastalık "yenilemediği vakit, 'yönetilmesi' gereken bir şeydir ve zorunlu olarak insani ilişkileri buna yerleştirmek lâzımdır" (deleuze ve guattari, 1990: 11).

Küreselleşmenin temeli olan kapitalist toplum, "*yaşamın tıplaştırılması*" (illich, 1995) yoluyla insanların sağlığında ve kişilik yapılarında önemli ölçüde tahribatlar yapmıştır. Bugün artık, bütün kurum ve yapılarıyla "kapitalizmin tüm sosyal bedenlere yayılması" (deleuze ve parnet, 1990: 195) söz konusudur. Küreselleşmenin inşa ettiği kültür, mekanları aynileştirdiği ve standartlaştırdığı gibi insanları da aynileştirmiş ve onları birbirlerine benzetmiş, üstelik onları şizoid hale getirerek. Deleuze ve guattari'nin dediği gibi; "batı toplumları renault araba üretir gibi şizofrenler de üretmektedir" (aktaran; akay, 1991: 67). Kısaca, kapitalizm, şizofren bireyler üreten bir sistemdir.

İnsanları tüketime sevk eden, sermayeye sahip küresel güçlerdir. Sermayenin politik yansıması olan *iktidar*, artık, yaşamımızın her alanını sarmış ve kaplamıştır.

Kapitalizmin etkin olmaya başladığı 18. yüzyıldan beri yaşam ve beden iktidar nesnelere haline gelmiştir. Eskiden sadece tebaa vardı, yani malları ve hayatları ellerinden alınabilen hukuksal tebaa vardı. Günümüzde ise bedenler ve nüfuslar söz konusudur. "İktidar materyalistleşti. Özünde hukuksal olmaya son verdi. Beden, hayat gibi bu gerçek nesnelere ele almak zorunda. Hayat iktidarın alanına giriyor" (Foucault, 2000b: 153). Bireyler her zaman iktidarın atıl ve onaylayıcı hedefleri değil, tam aksine her zaman onun aracıdır. Eş deyişle, iktidar bireyleri geçiş yolu olarak kullanır. "Bireyi temel bir çekirdek, ilkel bir atom, iktidarın uygulandığı ya da cezalandırdığı çoğul ve atıl bir şey olarak; iktidarı da bireyleri böylece bastıran ya da parçalayan bir şey olarak düşünmemek gerekir. Aslında bir bedenin, hareketlerin, söylemlerin, arzuların bireyler olarak tanımlanması ve kurulması tam olarak iktidarın birincil etkilerinden biridir. Yani birey iktidarın dışında ve karşısındaki şey değil, bence iktidarın birincil etkilerinden biridir. Birey iktidarın bir etkisi ve aynı zamanda, bir etkisi olduğu ölçüde de aracıdır: İktidar kurduğu birey üzerinden işler" (Foucault, 2000c: 107). İktidar, ağ biçiminde işler, oluşturduğu bireylerden geçiş/düzgeçiş yapar. Bütün bireylerin bedeninde iktidar vardır. İktidar, bireylerin bedeninden geçiş yapar ya da yayılır (Foucault, 2002: 43-44).

İktidarlar, halkların yaşamlarını işletirler. İktidarlar, insanları belli saatlerde ya otobanlara sürükler ya da uyuturlar. Bu bağlamda Akay'ın (1991: 110) Foucault'nun argümanına atfen söyledikleri ilgi çekicidir: "New York'da elektriklerin kesildiği bir gece TV seyredemeyen Amerikalı çiftlerin hepsi aynı gün sevişip, aynı gün çocuk yapmıştır. Yine New York'da TV programlarında, reklamlar sırasında herkes aynı anda tuvalete gider, öyle ki bu saatlerde itfaiye gelir, tıkanan kanalizasyon yollarını açmak zorunda kalır."

Foucault, iktidar olgusu bağlamında küreselleşmenin şekillendirdiği günümüzün toplumlarını çok doğru bir biçimde *hapseden toplumlar* büyük bir *hapishane* olarak değerlendirmiştir (foucault, 1992a; 1992b). Foucault, cezaların ve hapishanenin "bir beden siyasal teknolojisinin" içinde yer almasını tarihten çok şimdiki zamana bağlamıştır (foucault, 1992b: 36). Çünkü foucault'ya göre artık *dünya büyük bir tımarhanedir*. Foucault'ya (2000d: 131) göre "dünya, yöneticileri psikologlar ve halkı da hastalar olan büyük bir tımarhanedir. Geçen her günle birlikte, kriminologlar, psikiyatrlar ve insanın zihinsel davranışını inceleyen herkesin oynadığı rol büyümektedir. Bu nedenle, siyasi iktidar yeni bir işlev edinmek üzeredir, bu işlev de tedavi ediciliktir."

Sonuç olarak, küreselleşmenin ördüğü tüketim toplumlarında tüketen esas öge, bedendir ve bu yüzden beden büyük önem kazanmıştır. Başka bir deyişle, tüketim toplumunun temel bileşeni, bedendir. Tüketim kültürü, doğrudan bedeni hedef seçmiştir. Küreselleşmenin inşa ettiği dünyamızda birey, tüketici konumuna indirgenmiştir: "Tüketiyorum, Öyleyse Varım", ana slogan haline gelmiştir. Ama bedeni sürekli tüketen birey, dış dünyadaki gerçekliği fark edemediği için de şizofrendir.

KAYNAKÇA

- AKAY, Ali; "Çevirenin Önsözü", Gilles Deleuze ve Felix Guattari, **Kapitalizm ve Şizofreni 1- Göçebilimi İncelemesi: Savaş Makinası** (iç.), Çeviren: Ali Akay, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1990, s. 5-7.
- AKAY, Ali; **Tekil Düşünce**, Afa Yayınları, İstanbul, 1991.
- AMİN, Samir; **Entelektüel Yolculuğum**, Çeviren: Uğur Günsür, Ütopya Yayınevi, Ankara, 2000.
- BAUDRILLARD, Jean; **Baştan Çıkarma Üzerine**, Çeviren: Ayşegül Sönmezay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001.
- BAUDRILLARD, Jean; **Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm**, Çeviren: Oğuz Adanır, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2002a.
- BAUDRILLARD, Jean; **Çaresiz Stratejiler**, Çeviren: Oğuz Adanır, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2002b.
- BAUMAN, Zygmunt; **Küreselleşme-Toplumsal Sonuçları**, Çeviren: Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999.
- BAUMAN, Zygmunt; **Postmodernlik ve Hoşnutsuzlukları**, Çeviren: İsmail Türkmen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2000.
- BAUMAN, Zygmunt; **Parçalanmış Hayat-Postmodern Ahlak Denemeleri**, Çeviren: İsmail Türkmen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001.
- BOURDIEU, Pierre; **Distinction: A Social Critique of the Judgement of the Taste**, Routledge, London, 1996.
- DELEUZE, Gilles ve GUATTARI, Felix; **Kapitalizm ve Şizofreni 1- Göçebilimi İncelemesi: Savaş Makinası**, Çeviren: Ali Akay, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1990.
- DELEUZE, Gilles ve GUATTARI, Felix; **Kapitalizm ve Şizofreni 2- Kapma Aygıtı**, Çeviren: Ali Akay, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1993.
- DELEUZE, Gilles ve PARNET, Claire; **Diyaloglar**, Çeviren: Ali Akay, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1990.
- ELIAS, Norbert; **Uygarlık Süreci, Cilt: 1**, Çeviren: Ender Ateşman, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000.
- ELIAS, Norbert; **Uygarlık Süreci, Cilt: 2**, Çeviren: Erol Özbek, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.
- ERKUŞ, Adnan; **Psikolojik Terimler Sözlüğü**, Doruk Yayınları, Ankara, 1994. FOUCAULT, Michel; **Ders Özetleri 1970-1982**, Çeviren: Selahattin Hilav, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1992a.
- FOUCAULT, Michel; **Hapishanenin Doğuşu**, Çeviren: Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, Ankara, 1992b.
- FOUCAULT, Michel; **Psikoloji ve Ruhsal Hastalık**, Çeviren: Muhsin Hesapçoğlu, Birey Yayıncılık, İstanbul, 2000a.
- FOUCAULT, Michel; **Özne ve İktidar-Seçme Yazılar 2**, Çeviren: Işık Ergüden ve Osman Akinhay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2000b.
- FOUCAULT, Michel; **Entelektüelin Siyasi İşlevi-Seçme Yazılar 1**, Çeviren: Işık Ergüden ve Diğerleri, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2000c.
- FOUCAULT, Michel; **Büyük Kapatılma-Seçme Yazılar 3**, Çeviren: Işık Ergüden ve Ferda Keskin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2000d.
- FOUCAULT, Michel; **Toplumu Savunmak Gerekir**, Çeviren: Şehsuvar Aktaş, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002.

- FREUD, Sigmund; **Uygarlığın Huzursuzluğu**, eviren: Haluk Barışcan, Metis Yayınları, İstanbul, 1999.
- GIDDENS, Anthony; **Modernliđin Sonuçları**, eviren: Ersin Kuřdil, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1994.
- GIDDENS, Anthony; **Elimizden Kaçıp Giden Dünya-Küreselleşme Hayatımızı Nasıl Yeniden Őekillendiriyor?**, eviren: Osman Akinhay, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 2000a.
- GIDDENS, Anthony; **nc Yol-Sosyal Demokrasinin Yeniden Diriliři**, eviren: Mehmet zay, Birey Yayıncılık, İstanbul, 2000b.
- GOFF, Jacques Le; **Ortaçağ Batı Uygarlığı**, eviren: Hanife Güven ve Uğur Güven, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 1999.
- HANERLİĞLU, ORHAN; **Felsefe Ansiklopedisi, Düřünürler Bölümü, Cilt 1 (A-L)**, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1985.
- HORKHEIMER, Max ve ADORNO, Theodor W.; **Aydınlanmanın Diyalektiđi II**, eviren: Oğuz zgl, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1996.
- ILLICH, Ivan; **Sağlığın Gaspsı**, eviren: Süha Sertabibođlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1995.
- İŐIK, İ. Emre; "Toplumsal Teoride Beden: Beden Tekniklerinden Őizo-Analize", **Toplumbilim** (i.), Sayı: 5, Kasım 1996, s. 31-42.
- İŐIK, Emre; **Beden ve Toplum Kuramı**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1998.
- JAY, Martin; **Diyalektik İmgelem-Frankfurt Okulu ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü Tarihi 1923-1950**, eviren: nsal Oskay, Ara Yayıncılık, İstanbul, 1989.
- KIZILÇELİK, Sezgin; **Frankfurt Okulu**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2000.
- KIZILÇELİK, Sezgin; **Küreselleşme ve Sosyal Bilimler**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2001.
- KIZILÇELİK, Sezgin; **Sefaletin Sosyolojisi**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2002.
- KIZILÇELİK, Sezgin; **Atatürk' Doğru Anlamak**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2003.
- MARX, Karl; **Kapital I-Kapitalist retim Eleřtirel Bir Tahlili**, eviren: Alaattin Bilgi, Sol Yayınları, Ankara, 1986.
- RITZER, George; **Toplumun McDonaldlaştırılması-ađdař Toplum Yaşamının Deđiřen Karakteri zerine Bir İnceleme**, eviren: Ően Süer Kaya, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1998.
- TOQUEVILLE, Alexis de; **Amerika'da Demokrasi**, eviren: İhsan Sezal ve Fatoř Dilber, Yetkin Yayınları, Ankara, 1994.
- TURNER, Bryan S.; **The Body and Society**, Sage, London, 1996.
- TURNER, Bryan S.; "Kapitalizm, Sınıf ve Hastalık", eviren: Aylın Dikmen, **Toplumbilim** (i.), Sayı: 13, Temmuz 2001, s. 109-118.
- TURNER, Bryan S.; **Oryantalizm, Postmodernizm ve Globalizm**, eviren: İbrahim Kapaklıkaya, Anka Yayınları, İstanbul, 2002.